

О. В. Устименко,

к.держ.упр.,

доцент кафедри глобалістики, євроінтеграції

та управління національною безпекою НАДУ,

м. Київ

СЦЕНАРІЇ ТА СИТУАЦІЇ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ПЛАНУВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ І ЗАСОБІВ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Розглянуто сценарії та ситуації, що потребують планування застосування сил і засобів сектора безпеки і оборони України, запропоновано розподіл відповідальності між складових сектора безпеки і оборони України за організацію планування та реагування на кризові ситуації.

Ключові слова: сектор безпеки і оборони України, збройний конфлікт, кризова ситуація воєнного характеру, кризова ситуація невоєнного характеру.

Розвиток безпекового середовища у довго- та середньостроковій перспективі породжує виклики та загрози національній безпеці України, які пов'язані із застосуванням воєнної сили проти неї. До зазначених викликів та загроз можна віднести: посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність; спрощення Російською Федерацією юридичних процедур щодо застосування воєнної сили за межами власної території, виправдання застосування воєнної сили як засобу вирішення міждержавних спорів; втручання у внутрішні справи України з боку іноземних держав, зокрема, шляхом підтримання будь-яким чином політичних або інших організацій, діяльність яких спрямована на порушення конституційного устрою, територіальної цілісності та суверенітету України, внутрішньої соціально-політичної стабільності та правопорядку; політична, фінансова, військова або інша підтримка непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань, терористичних організацій на території України; сприяння незаконному ввезенню в Україну зброї, боєприпасів, вибухових речовин і засобів масового ураження, радіоактивних та наркотичних засобів,

скоєння терористичних актів на об'єктах критичної інфраструктури України розвідувально-диверсійними групами спеціальних служб іноземних держав, терористичними організаціями та сепаратистськими рухами, які діють на території України; посилення інформаційно-психологічного тиску на Україну з метою дестабілізації соціально-політичної, етнічної та релігійної обстановки в Україні або в окремих її регіонах. Усі ці загрози вимагають адекватного реагування. З метою розробки заходів протидії необхідно проаналізувати можливі сценарії виникнення та розвитку кризових ситуацій.

Сценарії та ситуації, що потребують планування застосування сил і засобів сектора безпеки і оборони України, розглянуто в Стратегічному оборонному бюлетені України, що був започаткований Указом Президента України від 29.12.2012 р. [1]. В зазначеному документі також вперше було представлено розподіл відповідальностей складових сектора безпеки і оборони України за виконання завдань із реагування на кризові ситуації. Втім за результатами анексії Російською Федерацією Криму та бойових дій у Донецькій і Луганській областях, в яких беруть участь підрозділи та частини Збройних Сил РФ, можна констатувати, що не всі можливі ситуації були розглянуті. Тим більше, що анексія Криму та бойові дії на Сході України повністю дезавуюють висновок зазначеного документа: «Ураховуючи тенденції та умови розвитку воєнно-політичної обстановки у світі, Україна вважає, що збройна агресія, в результаті якої може виникнути локальна або регіональна війна проти неї, в середньостроковій перспективі є малоймовірною».

Метою даної статті є класифікація сфер та уточнення сценаріїв та ситуацій, що потребують планування застосування сил і засобів сектора безпеки і оборони України.

Виходячи з аналізу реальних і потенційних загроз національній безпеці України, розглядаючи можливі сценарії розвитку воєнно-політичної, воєнно-стратегічної обстановки довкола України на середньострокову та довгострокову перспективу можна розподілити за чотирма сферами варіанти застосування сил і засобів сектора безпеки і оборони України: оборона України,

захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості; захист національних інтересів України; внесок у міжнародну стабільність та безпеку; надання допомоги виконавчій владі, адміністраціям у реагуванні та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

У кожній із зазначених сфер виділимо сценарії виникнення та розвитку кризових ситуацій та розглянемо ситуації, в яких доцільно застосування тих чи інших складових сектора безпеки та оборони України (див. табл. 1–4).

Таблиця 1

I. ОБОРОНА УКРАЇНИ, ЗАХИСТ ЇЇ СУВЕРЕНІТЕТУ, ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ І НЕДОТОРКАНОСТІ

<i>Сценарії</i>	<i>Ситуації</i>
Воєнний конфлікт (локальна, регіональна війна)	Повномасштабне застосування іншою державою воєнної сили проти України, проведення сухопутних, повітряно-космічних, морських операцій з рішучими воєнно-політичними цілями
	Застосування іншою державою проти України окремих військових підрозділів та/або частин, вогневих ударів, інформаційних, інформаційно-психологічних операцій (дій) в сукупності із застосуванням невоєнних засобів, а також з узгодженими діями непередбачених законом воєнізованих та/або збройних формувань, приватних військових компаній, терористичних, неурядових, етнічних, релігійних або інших організацій для досягнення рішучих воєнно-політичних цілей (зміна конституційного ладу України, окупація України або її окремих територій, примушення воєнно-політичного керівництва України до певних воєнно-політичних рішень, ослаблення центральної влади, зміна адміністративно-територіального устрою, встановлення прямого або опосередкованого контролю над Україною тощо)
	Проведення іншою державою або групою держав спеціальних операцій проти України (запровадження блокади портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України)
Збройний конфлікт на державному кордоні	Навмисне або випадкове застосування зброї по території України, перехід підрозділів збройних сил, інших регулярних або нерегулярних формувань іншої держави на територію України без її дозволу
	Погроза або запровадження іншими державами комплексу заходів щодо недопущення розвитку судноплавства в морських протоках та річкових басейнах
	Виникнення прикордонних збройних інцидентів (провокацій, сутичок), що зумовлені ескалацією економічних, політичних, соціальних, етнічних або релігійних протиріч у відносинах між країнами
Захист та прикриття державного кордону	Різке зростання потоку нелегальних мігрантів до України або через її територію внаслідок збройних конфліктів або скрутного економічного становища у інших країнах
	Спроби незаконного ввезення в Україну або вивезення за кордон зброї масового ураження та її елементів, а також технологій, що можуть бути використані для виготовлення такої зброї та засобів її доставки

II. ЗАХИСТ ТА ПРОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

<i>Сценарії</i>	<i>Ситуації</i>
Збройний конфлікт всередині держави	Спроби державного перевороту або незаконної зміни конституційного ладу
	Намагання відокремити від України певні адміністративно-територіальні одиниці, у тому числі за участю непередбачених законом воєнізованих (збройних формувань), приватних військових компаній, терористичних, неурядових, етнічних, релігійних або інших організацій
	Виникнення масових заворушень на політичному, етнічному, релігійному та іншому підґрунті, акції громадянської непокори (страйки, блокування роботи органів державної влади, порушення функціонування об'єктів, комунікацій тощо)
	Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших військових формувань
	Дії інших держав (недержавних організацій) щодо поширення свого впливу на внутрішньополітичну обстановку в Україні, у першу чергу на територіях, які вони розглядають як зони реалізації своїх інтересів (впливу), у тому числі в районах проживання споріднених етносів тощо
Терористичні акти проти України	Погроза або здійснення терористичних актів проти миротворчих контингентів та персоналу під час виконання поставлених завдань
	Погроза або здійснення терористичних актів проти: громадян України у громадських місцях та під час масових заходів; керівництва держави, окремих політичних діячів та інших важливих осіб України
	Погроза або здійснення терористичних актів: проти державних установ, органів державної влади, об'єктів інфраструктури; із використанням літальних апаратів в повітряному просторі України; із використанням суден у морському просторі України
	Виведення з ладу об'єктів критичної інформаційної інфраструктури або втручання в роботу засобів інформаційного впливу
	Погроза або здійснення терористичних актів проти підрозділів, що беруть участь в міжнародних антитерористичних операціях на суші, повітрі, морі
	Терористичні операції підпільних груп проти цілей, що викликають у них особливу ненависть, теракти з використанням зброї масового знищення

ІІІ. ВНЕСОК У МІЖНАРОДНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ТА БЕЗПЕКУ

<i>Сценарії</i>	<i>Ситуації</i>
Надання військової допомоги Україною іншим державам в рамках дво- та багатосторонніх угод, участь у міжнародних антитерористичних операціях, операціях з підтримання миру та безпеки)	Направлення військового контингенту, військового і цивільного персоналу до інших держав для надання допомоги
	Підготовка військових підрозділів і персоналу інших країн на території України
	Підготовка військових підрозділів і персоналу України на території інших країн
	Участь України в міжнародних операціях багатонаціональних сил: антитерористичних; спільних пошуково-рятувальних; запобігання конфліктів; відбудови миру; примушення до миру; встановлення та підтримання миру; гуманітарних завдань
	Спостереження і контроль за додержанням угод про припинення вогню та інших ворожих дій, роз'єднання сторін, які конфліктують, роззброєння і розформування їх підрозділів, виконання інженерних та інших робіт
	Виконання міліцейських (поліцейських) функцій по забезпеченню безпеки і додержання прав людини
Захист життя громадян України і державної власності за кордоном	Які потрапили у зони надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, інші небезпечні ситуації
	Що перебувають у зонах збройних конфліктів, місцях масового порушення правопорядку та громадських заворушень різного характеру і потреба у їх захисті
	Переслідування, насильницьке затримання та утримання громадян України за кордоном з боку іноземних державних і недержавних організацій, угруповань, окремих осіб (у якості заручників тощо)
	Захоплення різного роду іноземними організаціями та угрупованнями закордонних установ і організацій України (посольств, представництв, торгових місій тощо), морських, повітряних суден, інших видів транспорту

Таблиця 4

IV. НАДАННЯ ДОПОМОГИ ОРГАНАМ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У РЕАГУВАННІ ТА ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО ТА ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ

<i>Сценарії</i>	<i>Ситуації</i>
Виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру	Природні аварії (надзвичайні ситуації) до яких призводять фактори: гідродинамічні; геологічні; метеорологічні; гідрологічні.
	Пожежі та вибухи, у тому числі в природних екологічних системах
	Раптові руйнування будівель та споруд
	Масові інфекційні захворювання громадян
	Великомасштабне ураження сільськогосподарських рослин хворобами та шкідниками
Виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру, в тому числі спричинені терористичними актами та диверсіями	Техногенні аварії (катастрофи): на транспорті; з викидом (загрозою викиду) небезпечних та шкідливих хімічних, біологічних і радіоактивних речовин, масові отруєння; в електроенергетичних системах; на очисних спорудах; в системах нафтогазового промислового комплексу; в системах життєзабезпечення населення; на об'єктах інформаційної інфраструктури
	Падіння на територію України елементів космічних апаратів, міжконтинентальних балістичних, крилатих ракет або висотних літальних апаратів інших країн, що пов'язане з їх космічною діяльністю, застосуванням стратегічних засобів ураження проти третіх країн тощо
	Руйнування будівель та споруд спричинені терористичними актами та диверсіями

У рамках зазначених ситуацій для планування сил і засобів сектора безпеки і оборони України можливий випадок виникнення одночасно декількох варіантів, відповідно до прогнозованого (передбачуваного) розвитку кризової ситуації воєнного та невоєнного характеру.

Збройний конфлікт може бути як наслідком поступового нарощування напруженості так і різкого загострення обстановки у прикордонних районах України. До збройного конфлікту може також призвести загострення внутрішньої нестабільності всередині держави, що може бути результатом втрати контролю в інформаційній сфері, не виваженою економічною політикою тощо. Все це може спричинити загрозу територіальній цілісності держави, життю та здоров'ю громадян.

Отже, нині збройний конфлікт характеризується: широким веденням диверсійних і терористичних дій; блокуванням і порушенням комунікацій; складністю морально-психологічної обстановки; вимушеним відволіканням значних сил і засобів військ для забезпечення безпеки маршрутів висування, районів зосередження; змішуванням збройних формувань противника з місцевим населенням; небезпекою трансформації в локальну або регіональну війну. Негативні наслідки для національної безпеки України можуть оцінюватися як значні.

У регіональній або локальній війні Україна може бути як об'єктом прямої збройної агресії безпосередньо проти неї, так і втягнутою у ведення воєнних дій. Регіональна війна може стати результатом ескалації локальної війни або збройного конфлікту.

Відповідно до розподілу повноважень між органами виконавчої влади, іншими органами управління в підпорядкуванні яких знаходяться сили і засоби сектора безпеки, визначеного нормативно-правовими актами України відповідальність за організацію планування та реагування на кризові ситуації застосування складових сектора безпеки і оборони України можна розподілити (табл. 5).

РОЗПОДІЛ

відповідальності складових сектору безпеки і оборони України за організацію планування та реагування на кризові сценарії

Назва сценарію застосування для планування сил і засобів сектору безпеки	Найменування органу виконавчої влади та інших структур України													
	Збройні Сили України	Служба безпеки України	Національна гвардія України	Державна служба України з надзвичайних ситуацій	Державна спеціальна служба транспорту	Державна прикордонна служба України	Служба зовнішньої розвідки України	Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України	Управління державної охорони України	Державна пенітенціарна служба України	Міністерство закордонних справ України	Державне космічне агентство України	Органи загальної компетенції	
ОБОРОНА УКРАЇНИ, ЗАХИСТ ЇЇ СУВЕРЕНІТЕТУ, ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ І НЕДОТОРКАНОСТІ														
Воєнний конфлікт (локальна, регіональна війна)*	ГВ	БУ	БУ	БУ	БУ	ДР	ДР	ДР	ДР	Зб	ДР	Зб	БУ	
Збройний конфлікт на державному кордоні **	БУ	БУ	ГВ	БУ	БУ	БУ	БУ	ДР	ДР	Зб	ДР	Зб	БУ	
Захист та прикриття державного кордону *	ДР	БУ	БУ	ДР	ДР	ГВ	ДР	ДР	БУ	Зб	ДР	–	БУ	
ЗАХИСТ ТА ПРОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ														
Збройний конфлікт всередині держави	БУ	БУ	ГВ	ДР	–	ДР	ДР	ДР	–	–	Зб	Зб	БУ	
Терористичні акти проти України	БУ	ГВ	БУ	ДР	БУ	БУ	БУ	ДР	ДР	ДР	Зб	ДР	Зб	
ВНЕСОК У МІЖНАРОДНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ТА БЕЗПЕКУ														
Надання військової допомоги Україною іншим державам в рамках дво- та багатосторонніх угод, участь у міжнародних антитерористичних операціях, операціях з підтримання миру та безпеки)	К	ДР	ДР	ДР	–	ДР	БУ	–	–	–	Зб	–	–	
Захист життя громадян України і державної власності за кордоном	–	ДР	–	–	–	–	ДР	–	–	–	ГВ	–	–	
НАДАННЯ ДОПОМОГИ ОРГАНАМ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У РЕАГУВАННІ ТА ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО ТА ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ														
Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій природного характеру	БУ	ДР	БУ	ГВ	БУ	ДР	–	ДР	–	–	–	ДР	Зб	
Ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру, в тому числі спричинених терористичними актами та диверсіями	БУ	БУ	БУ	ГВ	БУ	БУ	–	ДР	–	–	–	ДР	Зб	

Примітки: К – керівництво; БУ – безпосередня участь; ДР – допоміжна роль; ГВ – головна відповідальність; Зб – забезпечення (політико-дипломатичне, законодавче, організаційне, ресурсне, інформаційне).

* Державна служба України з надзвичайних ситуацій безпосередню участь у бойових діях не бере, а здійснює ліквідацію наслідків ведення воєнних дій;

** головна відповідальність за виконання завдання покладається: на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах – на Державну прикордонну службу України; в повітряному та підводному просторі в межах територіального моря – на Збройні Сили України;

Такий розподіл дає можливість спланувати для залучення оптимальну кількість сил і засобів складових сектора безпеки і оборони, забезпечивши тим самим достатню ефективність їх застосування та економію ресурсів держави.

Один із факторів, що призвів до анексії Криму Російською Федерацією, це те, що події, які відбулися в Криму, не були прогнозовані заздалегідь і, відповідно, не було передбачено заходів протидії. Запропонований розподіл відповідальності за організацію планування та реагування на кризові сценарії дасть змогу запланувати та відпрацювати заходи співпраці між складових сектора безпеки і оборони України. Крім запропонованих сценаріїв, у ході планування сил і засобів сектора безпеки і оборони України, необхідно розглянути всі прогнозовані ситуації та випадки виникнення одночасно декількох ситуацій як воєнного так і невоєнного характеру і спланувати необхідні сили і засоби.

Список використаних джерел:

1. Стратегічний оборонний бюлетень України – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/771/2012/page2>.

Ustimenko A. V. Scenario and situations that require planning application of forces and means of the security and defense sector of Ukraine.

The article deals analysis the scenarios and situations that require planning for the use of forces and means of defense and security sector of Ukraine, suggested allocation of responsibilities between the components of the security sector and defense of Ukraine for the organization of planning and response to crises.

Key words: Security and Defense Sector of Ukraine, armed conflict, crisis of a military nature, non-military crisis.

Устименко А. В. Сценарии и ситуации, которые требуют планирования применения сил и средств сектора безопасности и обороны Украины.

Рассмотрены сценарии и ситуации, которые требуют планирования мероприятий по применению сил и средств сектора безопасности и обороны Украины, предложено распределение ответственности между составляющими сектора безопасности и обороны Украины за организацию планирования и реагирования на кризисные ситуации.

Ключевые слова: сектор безопасности и обороны Украины, вооруженный

конфликт, кризисная ситуация военного характера, кризисная ситуация невоенного характера.